

закономірності його функціонування у мовленні. В цьому, на наш погляд, полягає прикладне значення нашої розвідки.

Література

1. Cosseriu. Structure lexicale fore enseignement du vocabulaire. "Les theories linguistiques et leurs applications". – AIDELE, 1967. – 233 p.
2. E. Benveniste. Nature du signe linguistique. "Problemes de linguistique generale". – Paris, 1966. – 447 p.
3. Будагов Р.А. Язык – реальность – язык. – М., 1983. – 262 с.
4. R. Guirand. La Semantique. – Paris, 1955. – 56 p.
5. Васильев Л.М. Единицы семантической системы языка // Вопросы семантики. – М., 1971. – С.
6. Виноградов В.В. Основные типы лексического значения слова // Вопросы языкознания. – М., 1963 – Вып. 5. – С.
7. Потебня А.А. Из записок о русской грамматике. – 2-е изд. – Харьков, 1988. – 536 с.
8. Scribner Dictionary by Halsey William. – California, 1986. – 722 p.

***Borsuk Ludmila. On Semantic Structure of the Sense Word-Sign Components.** The article deals with the problem of semantic structure of the word *wild*. Main attention is paid to eliminating and setting up the stable semantic invariant among the other changeable and numerous senses of one and the same word. The semantic invariant as a stable component of the word structure enables both to interpret its numerous use in a new context and to emerge new contents from the word.*

Key words: semantic invariant, semantic structure, language sign, signifier, denotator, word semantics, semantic oppositions

Олендр Тетяна

ЕКСПРЕСИВНЕ ЗНАЧЕННЯ ЯК ЧАСТИНА СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ СЛОВА

Проаналізовано відмінності лексичних категорій: експресивність, інтенсивність та емотивність. Виявлено їх взаємозв'язок. Описано основні лексичні засоби вираження емпатичних конструкцій.

Ключові слова: семантична структура слова, експресивність, інтенсивність, експресивна лексика, емоційно забарелені слова.

Дослідження мови в найбільш загальному плані можна визначити як дослідження категорій мовленнєвої діяльності. Адже основна функція мови – бути засобом спілкування з метою вираження індивідуального та соціального в житті людей. Будь-яка комунікація має на меті відбір певних мовних засобів, які знаходяться в арсеналі носія мови.

Увагу мовознавців привертають певні мовні засоби, які використовуються людьми для викладу їх думок, опису дій, оцінки фактів, способи та форми вживання лексичних засобів та синтаксичного оформлення інформації.

Вивчення лексики набуло великого значення у мовознавстві, з метою створення реальної картини функціонування мови на мовленнєвому рівні.

Нашу увагу привернула проблема *експресивності* та експресивного значення слова на різних рівнях – на рівні слова як окремої одиниці, на рівні словосполучення та фразеологізму. В лінгвістиці існує цілий ряд термінів для опису тих мовних засобів, з допомогою яких автор досягає мети. Експресивні засоби мови – це ті фонетичні засоби, морфологічні форми словотворення, лексичні, фразеологічні, синтаксичні форми, що функціонують у мові для емоційної чи логічної інтенсифікації мовлення. Проблема *експресивності* тісно пов'язана з категорією *емфатичності*. Це обумовлює наявність емоційно – експресивного компонента в фразеологічному значенні. Проблема експресивності і, відповідно, категорія інтенсивності "емфатичності" можуть відноситися до будь – якого мовного рівня та аспекта.

У тлумачних словниках подається значення слова емпатика та емпатичний.

Emphasis ['emfəsis] pl emphases ['emfəsi:z]

Emphasis – 1. The use of language to imply more than is said; 2. Forcible or impressive expression; 3. An insistent or vigorous way of attributing importance or thrusting upon attention; 4. Stress; accent; prominence.

Emphatic – expressed or expressing with emphasis; stressed forcibly; impressive; strongly marked. [11, с. 467]

Поняття "емфатика", як бачимо з пояснень, даних в тлумачному словникові, можна кваліфікувати як інтенсивність, наголошення. Ці терміни вживаються в дослідженнях, присвячених питанням експресивної стилістики, емоційності тексту, категорії оцінності та оцінним характеристикам предмета мови.

При розгляді та вивченні поняття емпатика ми будемо розрізняти поняття емоційного та експресивного. Емоційно забарвлені значення слів є складовою частиною експресивної лексики. Експресивне визначається як "... щось вище, ніж предметно-логічне, зв'язане з стилістичними конотаціями, емотивне, як те, що передає засобами мови емоційний стан мовця" [3, с. 11-12].

Розуміння емоційного і експресивного в лінгвістичному плані знаходяться у відношеннях більш широкого і вузького: не всяке експресивне значення містить емоційний компонент, але будь-яке емоційне значення належить до експресивної лексики.

Худяков І.Н. вважає, що "...експресивне є другорядним по відношенню до емоційного, його продуктом" [8, с. 80]. Виходячи з цього, емоційне визначається як засіб створення експресивного. Емоційне – психічне, а експресивне – матеріальне.

Експресивність, згідно з В.Н. Телія, це "в загальному випадку – підсилення якості чи кількості сигналу" [6, с. 122]. Емотивне, за В.І. Шаховським, разом з інтенсивністю є "компонентом семантики слова" [9, с. 28]. Ці висновки, безперечно, справедливі, як і відомий висновок Є.М. Галкіної-Федорук, що "...експресія – це посилення виразності, збільшення впливової сили сказаного..." [2, с. 107] та зауваження І.В. Арнольд про те, що "...експресивність передає зміст тексту зі збільшеною інтенсивністю" [1, с. 15].

Інтерпретація емпатичності в контексті експресивності, трактування її в ролі складової категорії експресивності пов'язані з тим, що експресивність як щось, що є вищим, ніж нейтральне, передбачає підсилення.

Згідно зі словниковими дефініціями, приходимо до висновку, що інтенсивністю доцільно називати міру тієї чи іншої сили. Стосовно до лінгвістики – міру експресивності, її ступінь, міру емотивності, міру емпатичності, ступінь вираження / силу сигналу, його кількісну характеристику, якщо посилалися на висновок В.Н. Телія.

Отже, об'єктом нашого дослідження є вивчення способів вираження емпатичності, які можуть бути представлені словами –

інтенсифікаторами, які передаються різними частинами мови: прикметниками (*golden opportunity, wild hurry*), прислівниками (*actually, definitely, obviously*). Наприклад: "*It was almost impossible to hear anything she was saying in the hall*". (*Idem*)

Розглянемо кілька способів вираження емпатичності. Для прикладу візьмемо окремі дієслова синонімічного ряду. Різні ступені інтенсифікації простежуємо за допомогою ланцюга синонімічних дієслів (*to look – to gaze – to stare – to glare*). Кожне слово цього ряду має 2 семи: перша, яка передає основне значення, друга – певний ступінь інтенсивності.

Наприклад:

1. *He looked angrily at me* (to turn the eyes so as to see, examine or find smth.).
2. *She stood there gazing at the stars* (to look steadily at smth. for quite some time).
3. *It's not polite to stare at people* (to look at smth. with a fixed gaze, as in amazement).
4. *They just stood there glaring at each other* (to gaze fiercely at someone) [12]

Інтенсифікація досягається ще за допомогою гіперболізації та метафоричного вживання дієслів, наприклад: *We're going to burn up when summer really gets started.* (*Williams*) *I sat with arms folded, dying of hate and boredom.* (*Shaw*)

Дієслово – *to burn* означає горіти. Вживаючи його в цьому контексті, автор має на увазі "засмагнути до шоколадного, чорного кольору", який є результатом загарання. В другому реченні дієслово *to die* означає "вмирати", вживається у значенні "страшенно нудьгувати".

Емфатизація досягається також за допомогою квантових слів, суть якої полягає у вираженні засобами мови фізичних характеристик реального світу (розмір, об'єм, кількість): *heaps of people; hordes of teen-aged girls; multitude of lovers; mountains high; a million, zillion away; Rain. Buckets of it; a sea of trouble; years ago, for a million, million years; torrent of tears* це та частина лексики, яка акцентує частотні характеристики явищ, їх часові та просторові параметри використовується для опису емоцій та емоційних станів.

Лексику такого типу називають емоційно забарвленою. Емоційне забарвлення не базується на суб'єктивній думці мовця про позитивні якості або негативність явищ, яким надається емоційне забарвлення.

Виражаючи при допомозі емоційно забарвлених слів презирливість, захоплення, зневагу та ін., мовці часто висловлюють і думку, що відповідає характеру емоцій. Ця думка виражається саме емоційно забарвленим словом, якщо воно виконує інтелектуально-оцінні функції.

Емоції, виражені словами чи деякими їх значеннями, можуть надавати цілому висловлюванню певного характеру, що значно відрізняється від інших значень. Слова, що виконують емоційно-оцінні функції, можуть їх втратити.

Зупинимось на дослідженні О. Сергеевої, яка пропонує наступне розмежування емоційності та інтенсивності: "Емоційність, тобто вираження суб'єктивної оцінки, не слід плутати з поняттям інтенсивності. Перше часто є супутником останнього та надає висловлюванню тієї чи іншої форми суб'єктивного відношення" [4, с. 71]. Наприклад:

To be in love – to be really and truly in love with smb. – to be terribly, wildly in love with smb – to love smb to madness, death.

Обов'язкова для всієї емоційно забарвленої лексики ознака полягає в тому, що слова, які містять в собі інформацію про емоційну оцінку явищ, не можуть бути вживані, якщо мовець лише називає явища, не виражаючи свого ставлення до них. На відміну від слів емоційно забарвлених, слова нейтральні в емоційно-оцінному відношенні можуть вживатися і за наявності чи відсутності в мовця бажання дати явищам яку-небудь певну емоційну оцінку.

Розглянувши точку зору різних мовознавців щодо лексичної експресії [1; 2; 6; 8; 9], необхідно однозначно розв'язати питання про включення експресивного значення до семантичної структури слова. Суть семантичної категорії експресивності, за визначенням О. Сергеевої, полягає у вираженні "додаткових смислових відтінків, які накладаються на основу (лексичне чи граматичне) значення, або в посиленні цього значення" [5, с. 2].

І. Туранський вважає, що експресивність є ознакою тексту, його якісною характеристикою: "... експресивність завжди співвідноситься з нейтральною формою викладу, поза межами такого співвідношення експресія неможлива" [7, с. 15]. І.В. Арнольд дає таке визначення: "Під експресивністю ми розуміємо таку ознаку тексту або частини тексту, яка передає зміст із ще більшою інтенсивністю..." [1, 15]

Підсумовуючи наведені висловлювання, приходимо до висновку, що більшість лінгвістів відносять інтенсивність до категорії експресивності як її складову.

Іншу точку зору знаходимо в праці Є.І. Шейгал: "... між інтенсивністю та експресивністю існує не інклюдивне, а причинно-наслідкове відношення: інтенсивність є одним із чисельних засобів збільшення впливової сили одиниці мови" [10, с. 8].

Отже, якщо надавати інтенсивності статус мовної категорії, то ледве чи правомірно визначати її (категорію) як "... одну із чисельних засобів". Інтенсивність як семантична категорія мови, справді, має в своєму арсеналі різні засоби репрезентації – фонетичні, лексичні, граматичні. Ці засоби – у своїй сукупності та протиставленні – репрезентують категорію у мові та мовленні.

Виходячи з семантичного аналізу лексичної експресії, необхідно однозначно розв'язати питання про включення експресивного значення до семантичної структури слова.

Експресивна лексика класифікується за такими лексико-семантичними групами: означення зневаги, хвилювання, жалю, покірності, висміювання, ненависті, захоплення, приниження, схвалення, відчаю та інші.

Прикметники складають семіологічний підклас ознак імен, що позначають властивості, якості, відносини. Вони відображають не лише зовнішній, а й внутрішній світ людини, її ставлення до навколишньої дійсності, яке, як правило, носить ціннісний характер, бо, виражаючи ті чи інші думки про світ, людина постійно накладає на нього світлотіньову сітку загальнолюдських та індивідуальних уявлень про добро та зло. Наприклад: *big, great, complete, absolute fool* або *close, great, big friend*. Прикметники мають оцінну ознаку та характеризуються різноманітністю оцінної семантики. Її поділяють на загальнооцінні прикметники, значення яких зводиться до вираження загальної оцінки будь-яких ознак, наприклад: *he was a bad person*, та більшу групу прикметників з приватнооцінним значенням, які дають оцінку одному з аспектів об'єкта з певної точки зору (при цьому називається ознака, що оцінюється). До складу останньої групи входять лексико-семантичні варіанти прикметників, що позначають моральні якості людини. Прикметники, що мають оцінне значення (логіко-раціональні й емоційно-експресивні), утворюють кілька тематичних груп:

1. Негативна характеристика фізичних якостей, що стосуються зовнішності людини: а) обличчя (риси обличчя): *ugly, irregular, plain, fleshy, rough* і т.п.; б) фігура: *bent, heavy-built, stout, round-shouldered, disproportional, clumsy, bony* і т.д.

2. Психічний стан особи: *angry, nervous, irritable, abased, confound, disheartened, afflicted, furious, resentful, indignant* і т.п.

3. Негативна характеристика соціальних даних особи: а) стосунки з іншими людьми: *hateful, objectionable, despicable, disliked, unpleasant, abased, awful* та ін.; б) риси характеру особи: *ignorant, ill-mannered, ill-behaved, rude, rough, ill-bread, aggorant, brash* і т.п.

Значення таких лексико-семантичних варіантів містять ознаку "добре-погано", основою якої є відповідність або невідповідність загальноприйнятим у суспільстві морально-етичним нормам.

Відповідно до лексико-граматичної класифікації сучасної англійської мови усі ці прикметники поділяються на такі групи:

1) Безпосередньо-оцінні. У таких прикметників всі основні значення мають оцінний характер, наприклад: *good / bad; cruel / kind*,

2) Перехідні. У таких прикметників номінативне значення не має оцінного характеру, але в смисловій структурі слова, є значення, що регулярно виступають як оцінні. До таких прикметників належать прикметники на зразок: *yellow (yellow journalism), cheap (cheap reward)*. Ці прикметники реалізують номінативно-похідне значення негативної оцінки. Оцінне значення таких прикметників є звичайно результатом розвитку їх переносних значень;

3) Потенційно-оцінні прикметники. У таких прикметників оцінка виступає лише в периферійних значеннях, частіше у випадках специфічного вживання слів, коли потенційно закладений у кожному прикметнику момент оцінки виявляється залежним від цілої низки об'єктивних (вік) та суб'єктивних (загальна оцінка особи) умов, наприклад: "... *she had not troubled to dress herself, but wore a dirty dressing-gown, and her hair was tied in a sluttish knot .... she looked a drab*". (S. Maugham)

Отже, людина прагне до пошуку все нових та нових засобів вираження інтенсивності засобами мови. Як видно з проведеного вище лінгвістичного аналізу, засоби інтенсифікації висловлювання можна звести до системи формальних протилежностей, а це підтверджує, що використання різних мовних рівнів, їх співвідношення свідчать про

правомірність виділення семантичної категорії інтенсивності в англійській мові.

Література

1. Арнольд И.В. Интерпретация художественного текста: Типы выдвижения и проблема экспрессивности // Экспрессивные средства английского языка. – Л., 1975 – С. 11-20.
2. Галкина-Федорук Е.М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке // Сб. ст. по языкознанию: Профессору МГУ акад. В.В. Виноградову. – М., 1958. – С. 103-124.
3. Ивин А.А. По законам логики. – М.: Мол. гвардия, 1983. – 208 с.
4. Сергеева Е.Н. Абсолютная степень интенсивности качества и ее выражение в английском языке // Проблемы лингвистического анализа. – М., 1966. – С. 69-83.
5. Сергеева Е.Н. Степени интенсивности качества и их выражение в английском языке: Автореф. дис. канд. филологических наук – М., 1967. – 20 с.
6. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц – М.: Наука, 1986. – 143 с.
7. Туранский И.И. Семантическая категория интенсивности в английском языке: Монография. – М.: Высш.шк., 1990. – 173 с.
8. Худяков И.Н. Об эмоционально-оценочной лексике // Филол. науки. – 1980. – № 2. – С. 79-82.
9. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. – Воронеж, 1987. – 190 с.
10. Шейгал Е.И. Интенсивность как компонент семантики слова в современном английском языке. Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1981. – 26 с.
11. Chambers 20th Century Dictionary. / Edi by E.M. Kirkpatrick. – Edinburgh. New Edition 1983. – 1583 p.
12. The all nations Christian Home and School Dictionary / all nations literature. – Printed in China 1992. – 903 p.

Olendr Tettana. Expressive meaning as a part of the semantic structure of a word. The differences between the lexical categories of expressiveness, intensification, emotiveness have been analyzed and their interrelation has been found. Main lexical means of expressing emphatic structures have been described.

Key words: semantic structure of a word, expressiveness, intensiveness, expressive vocabulary, emotionally coloured words.